

УДК 342.5

doi: <https://doi.org/10.33270/01201152.19>

Фатхутдінова О. В. – доктор філософських наук, кандидат юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Київського університету туризму, економіки і права, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8990-0950>;

Хлабистова К. В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноюридичних дисциплін Київського університету туризму, економіки і права, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6261-6746>

Розширена відповідальність виробника як базовий принцип сучасної системи управління відходами: перспективи правового регулювання в Україні

Метою статті є розгляд розширеної відповідальності виробника як одного з ключових принципів європейської системи управління відходами, а також аналіз найефективніших практик щодо його реалізації в контексті апроксимації українського законодавства до відповідних стандартів Європейського Союзу. Завданнями дослідження є: 1. Встановлення сутності принципу розширеної відповідальності виробника та розгляд форм такої відповідальності. 2. Ознайомлення з досвідом Німеччини з реалізації цього принципу. 3. Аналіз стану українського законодавства й відповідних законодавчих пропозицій. **Методологія** дослідження ґрунтується на філософських і загальнонаукових принципах пізнання (формальної логіки, усебічності, об'єктивності, системності тощо), а також методах аналізу, синтезу, наукового порівняння та узагальнення. Правову основу дослідження забезпечили директиви Європейського Союзу, національне законодавство деяких європейських країн і відповідні законодавчі акти України. Інформаційна база дослідження охоплює статистичну, соціологічну й іншу інформацію за обраною тематикою. **Наукова новизна** дослідження полягає в систематизації поглядів на розширену відповідальність виробника (принцип, стратегія, інструмент чи механізм управління відходами, підхід екологічної політики), розгляді останніх законодавчих тенденцій щодо реалізації цієї відповідальності в Європейському Союзі, встановленні особливостей створення німецької дуальної системи й оцінюванні перспектив запровадження системи розширеної відповідальності виробника в Україні. **Висновки.** Принцип розширеної відповідальності виробника є однією з головних засад системи управління відходами в економіці замкненого циклу, а отже, є ключовим принципом європейської системи управління відходами. Однією з найоптимальніших систем розширеної відповідальності виробника в Європі вважають німецьку дуальну систему, важливою умовою створення якої була наявність ефективної муніципальної системи управління відходами. Запровадження системи розширеної відповідальності виробника без зміни системи управління відходами в державі загалом не може забезпечити очікуваних наслідків. З аналізу законодавчих ініціатив у цій сфері вбачається, з одного боку, намагання держави перекласти весь тягар щодо створення системи розширеної відповідальності на виробників, а з іншого – у законопроектах містяться блокувальні норми, які ставлять під сумнів початок функціонування такої системи. З огляду на економічні, технічні, екологічні й інші чинники, під час створення системи розширеної відповідальності виробника державі необхідно взяти участь у цьому процесі через низку технічних, адміністративних і податкових заходів з одночасним запуском системи управління відходами, що ґрунтується на європейських принципах.

Ключові слова: відходи; принцип; розширена відповідальність виробника; DSD; система управління відходами; рециклінг.

Вступ

В умовах сьогодення проблема управління відходами для України є вкрай актуальною. Вона має комплексний характер: від недостатнього розуміння ступеня її небезпечності для суспільства та браку чіткої державної моделі управління відходами до суперечливого законодавства й застарілої інфраструктури. Зволікання із запровадженням сучасної системи управління відходами наближає нашу державу до екологічної загрози загальнонаціонального рівня, що засвідчують і статистичні дані. Щороку наша держава входить у десятку антирейтингу з накопичення та рівня перероблення відходів.

Так, 2019 року Україна посіла дев'яте місце серед країн з найбільшим обсягом сміття на

кожного жителя. Згідно з рейтингом, Україна виробляє понад 474 млн т сміття на рік, із яких 448 млн – небезпечні відходи. За цим показником наша держава випереджає всі країни світу, які надали дані про небезпечні відходи. Ще 26 млн т – тверді побутові й сільськогосподарські відходи. На одного українця припадає 10,6 т сміття на рік. Водночас в Україні переробляють тільки 3,2 % відходів ("Ukraine report", 2019). Тобто незадовільно організованим є кожен з етапів перероблення та утилізації відходів. З огляду на те, що значна частина утворених відходів – це відходи упаковки й товари, що вийшли зі вжитку, актуальності набуває дослідження розширеної відповідальності виробників певних товарів як ключового компонента сучасної європейської системи управління відходами.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в розгляді розширеної відповідальності виробника як одного з ключових принципів європейської системи управління відходами, а також аналізі найефективніших практик щодо його реалізації в контексті апроксимації українського законодавства до відповідних стандартів ЄС. Для її досягнення сформульовано такі завдання: 1. Встановити сутність принципу розширеної відповідальності виробника та розглянути форми такої відповідальності. 2. Ознайомитися з досвідом Німеччини щодо реалізації цього принципу. 3. Проаналізувати стан українського законодавства й відповідні законодавчі пропозиції.

Необхідність виконання Україною зобов'язань, зокрема – і в екологічній сфері, згідно з Угодою про асоціацію, актуалізувала науковий інтерес до європейського законодавства, практик загалом та їх екологічного аспекту. Так, питання розширеної відповідальності виробника у свої працях розглядали: Р. Зварич, В. А. Зуєв, В. С. Міщенко, Є. О. Михайлова, В. Г. Слабий, О. А. Трегуб, О. В. Хандогіна та ін. Водночас розширену відповідальність виробника ще не розглядали в теоретичному аспекті – як принцип, а в практичному – як структурний елемент системи управління відходами.

Виклад основного матеріалу

Рамкове європейське законодавство дає змогу виокремити загальні та спеціальні принципи сучасної європейської системи управління відходами й ресурсами. До загальних принципів належать такі: сталого розвитку; запровадження найкращих доступних технологій; «забруднювач повинен платити»; проведення превентивних заходів; стимулювання екологічно чистих технологій та продуктів; планування та звітності; єдиної термінології та класифікації. Спеціальними принципами цієї системи є такі: ієрархії поводження з відходами; розширеної відповідальності виробника; самодостатності; наближеності тощо.

Згідно з Угодою про асоціацію, Україна зобов'язана поступово імплементувати зазначені принципи у своє законодавство та відповідні практики. Зокрема, відповідно до додатка XXX цієї Угоди, положення щодо встановлення механізму повного покриття витрат за принципом «забруднювач платить», а також принципом розширеної відповідальності виробника, які передбачені Директивою № 2008/98/ЄС про відходи, мають бути впроваджені протягом 5 років з дати набрання чинності цією Угодою ("Uhoda pro asotsiatsiiu", 2014). Для українського законодавства принцип розширеної відповідальності є новим, тому потребує детального аналізу.

Концепція розширеної відповідальності виробника була розроблена шведським дослідником Т. Ліндквістом (Thomas Lindhqvist) 1990 року. Основне її завдання полягало в підтриманні муніципалітетів в управлінні муніципальними відходами через перенесення відповідальності за утворення відходів з уряду чи муніципалітету на виробників й імпортерів продукції; заохочення виробників розробляти, виготовляти та продавати продукцію, ураховуючи її вплив на навколишнє середовище. Згодом різноманітні галузі промисловості взяли на себе зобов'язання виробляти продукцію, яка легше піддається переробленню, і дбати про відходи, що утворюються внаслідок її споживання ("Systema upravlinnia", 2016).

Згодом автор цієї концепції запропонував дефініцію розширеної відповідальності виробника як стратегії захисту навколишнього середовища для досягнення екологічної мети зниження загального впливу продукції на навколишнє середовище шляхом покладання на виробника продукту відповідальності за весь життєвий цикл цього продукту, передусім – для повернення, перероблення та остаточної утилізації продукту. Розширена відповідальність виробника реалізується через адміністративний, економічний і інформативний інструменти. Склад цих інструментів визначає точну форму розширеної відповідальності виробника (Lindhqvist, 1992). З огляду на погіршення екологічної ситуації у світі, однією з головних причин якої є проблема відходів, розширену відповідальність виробника розглядають не лише як екологічний принцип і стратегію, а і як важливий політичний принцип.

Увагу слід акцентувати на моделі розширеної відповідальності виробника, яку дослідив Т. Ліндквіст у докторській дисертації. Зокрема, її структуру становлять такі види відповідальності: обов'язок виробника нести відповідальність за спричинену продуктом доведену екологічну шкоду; економічна відповідальність; фізична й інформаційна відповідальність. За аналогією з українським законодавством, то можна припустити, що йдеться про цивільну відповідальність, форми відповідальності за порушення прав споживачів, екологічну й адміністративну відповідальність.

Водночас складніше визначитися із «фізичною відповідальністю виробника», яку, за визначенням автора, використовують для характеристики систем, у яких виробник бере участь у фізичному управлінні продукцією та/або її наслідками (Lindhqvist, 2000, р. 3).

В іноземних дослідженнях також сформульовано висновок щодо поділу розширеної відповідальності виробника на фізичні й фінансові обов'язки. Зацікавлені сторони, уповноважені на кожну відповідальність, виконують ці ролі, і це зміцнює правозастосування схем виконання

обов'язків виробника. Інші стратегії, які доповнили розширену відповідальність виробника, охоплюють: системний підхід, інформацію та обізнаність; системи моніторингу й визначення ролей зацікавлених сторін (Mwanza, Bure, & Mbohwa, Charles, 2019).

Отже, фізична відповідальність виробника впливає з його обов'язку безпосередньо брати участь у процесі збирання, перероблення, відновлення чи утилізації відходів його продукції або в організації такого процесу.

Популярним нині є погляд на розширену відповідальність виробника як на механізм чи інструмент. Наприклад, є позиція, згідно з якою розширена відповідальність виробника – це фінансовий і організаційний механізм забезпечення переходу до економіки замкнутого циклу, який також є ефективним і водночас ощадливим інструментом управління відходами. Він полягає в тому, що виробники відповідають за свою продукцію навіть після того, як продукція була використана, відслужила свій термін, стала непотрібною споживачеві тощо. Ця відповідальність передбачає, зокрема, збирання, сортування та підготовку продукції для подальшого перероблення чи відновлення (Tarantsova, 2018; Mykhailova, Pancheva, & Reznichenko, 2019). На наш погляд, визначати відповідальність як інструмент чи механізм неправильно, оскільки це суперечить сутності будь-якого виду юридичної відповідальності. Видається доцільнішим визначати інструмент чи механізм реалізації принципу розширеної відповідальності виробника чи виконання обов'язку, що впливає із зазначеного принципу. Крім того, слід зауважити, що розширена відповідальність виробника виникає не тільки після спожиття чи використання продукції, а поширюється і на етап її виробництва (вимоги до екодизайну).

У контексті аналізу різних позицій щодо поняття розширеної відповідальності виробника слід зосередити увагу на визначенні, сформульованому Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), згідно з яким розширена відповідальність виробника – це підхід у межах екологічної політики, згідно з яким відповідальність виробника за продукт поширюється на післяпродажний етап його життєвого циклу. Тобто виробники продуктів несуть відповідальність за прийняття повернутих продуктів і відходів, що залишилися після використання таких продуктів, так само як і подальше управління відходами та фінансову відповідальність за таку діяльність. Виробник або імпортер продукції несе відповідальність за упаковку для своєї продукції протягом усього її життєвого циклу, зокрема на стадії обігу, збирання та утилізації відходів. Органи державної влади відіграють ключову роль у забезпеченні дотримання виробником цього

принципу, для цього розроблено правову базу, що забезпечує контроль впровадження відповідних систем. Фінансові внески виробників та імпортерів товарів в упаковці є основним джерелом фінансування таких систем (Babak, & Slabyi, 2016).

Таким чином, наявна множинність поглядів на розширену відповідальність виробника, яку тлумачать як: принцип (управління відходами, екологічний чи політичний), стратегія, інструмент чи механізм управління відходами, підхід екологічної політики.

На наше переконання, сутність принципу розширеної відповідальності виробника полягає в його зобов'язанні забезпечувати екодизайн продукції, організацію збирання, перероблення та утилізацію своєї продукції після її використання, а також проведення інформаційних заходів для споживачів. Виробником є фізична чи юридична особа, яка за родом діяльності розвиває, обробляє, продає чи імпортує товари (Khlibystova, & Hulak, 2019).

Реалізацію цього принципу в європейських країнах здійснюють на підставі модельного законодавства ЄС та національного законодавства країн-учасниць. У Директиві ЄС та Ради 2008/98/ЄС про відходи (далі – Директива) (у редакції, що діяла до 14 червня 2018 року) було закріплено загальні засади запровадження розширеної відповідальності виробника на території ЄС.

Зокрема, було встановлено, що для посилення повторного використання, запобігання, перероблення та іншого виду утилізації відходів держава-член може вжити законодавчих або незаконодавчих заходів, аби кожна фізична чи юридична особа, яка за родом діяльності розвиває, обробляє, продає чи імпортує продукти (виробник продукту), мала розширену відповідальність виробника ("Directive 2008/98/EC", 2008). Передбачено, що такі заходи можуть здійснювати через організацію виробником системи прийому спожитих товарів, створення системи управління відходами продукції та упаковки від неї або фінансування таких систем.

Крім того, у Директиві зазначено, що держава-член може вжити належних заходів для заохочення розробки продуктів для обмеження їхнього впливу на довкілля та перероблення відходів. Такі заходи можуть, зокрема, стимулювати розвиток, виробництво та просування продукції багаторазового використання, технічно тривалої та придатної для належного та безпечного перероблення після того, як вона перетвориться на відходи, ліквідація якої не шкодить довкіллю ("Directive 2008/98/EC", 2008). Таке стимулювання з боку держави-члена могло бути реалізоване в межах державно-приватного партнерства, пільгових режимів, спеціальних державних програм тощо.

Важливою умовою запровадження принципу розширеної відповідальності виробника було визнано необхідність урахувати такі чинники:

- технічні можливості належного виконання;
- економічні особливості в державі;
- екологічний та соціальний вплив;
- наслідки для здоров'я людини;
- інтереси й належне функціонування

внутрішнього ринку;

– наявність спеціальних режимів управління потоками окремих видів відходів;

– недопущення конкуренції видів відповідальності у сфері управління відходами.

Таким чином, імплементації принципу розширеної відповідальності виробника в законодавство держави має передувати професійний та всебічний аналіз різних аспектів (економічних, екологічних, технічних тощо) її життєдіяльності. Просте копіювання закону певної європейської країни в цьому випадку буде мати негативні наслідки як для виробників, так і для споживачів їхньої продукції.

Розглянуті критерії розширеної відповідальності виробника в країнах ЄС було деталізовано 2018 року, зокрема було прийнято так званий «пакет директив про економіку замкненого циклу», який охоплював такі акти: Директиву 2018/851/ЄС Європейського парламенту і Ради про внесення змін до Директиви 2008/98/ЄС про відходи; Директиву 2018/852/ЄС Європейського парламенту і Ради про внесення змін до Директиви 94/62/ЄС про упаковку та відходи упаковки; Директиву 2018/850/ЄС Європейського парламенту і Ради про внесення змін до Директиви 1999/31/ЄС про захоронення відходів; Директиву 2018/849/ЄС Європейського парламенту й Ради про внесення змін до Директив 2000/53/ЄС про транспортні засоби з відпрацьованим ресурсом і 2006/66/ЄС про батареї, батареї та акумулятори й відпрацьовані батареї, 2012/19/ЄС про відходи електричного та електронного обладнання.

У сфері регулювання розширеної відповідальності виробника основною новелою цього «пакету директив про економіку замкненого циклу» є запровадження основних мінімальних вимог до систем розширеної відповідальності виробників та обов'язку їх виконання (всіх або частини) для держав-членів.

Так, встановлюють обов'язки виробника або організації, яка виконує обов'язки з розширеної відповідальності від імені виробника (Тевкуп, 2019):

1) забезпечувати повне географічне покриття території країни послугами з приймання та збирання відходів, що утворилися від використання продуктів, щодо яких встановлено систему розширеної відповідальності виробника, без обмеження територій до тих, у яких збирання

та управління відходами є найбільш економічно вигідними;

2) мати достатню фінансову й організаційну спроможність для виконання своїх зобов'язань;

3) створити достатній механізм самоконтролю з проведенням регулярних незалежних аудитів для оцінювання фінансового менеджменту та якості зібраних і наданих для звітності даних;

4) забезпечити досягнення встановлених законодавством цільових показників з управління відходами від продукції (визначеного відсотка рециклінгу або ж іншого відновлення від продукції, випущеної в обіг), щодо яких встановлено системи розширеної відповідальності виробника;

5) оприлюднювати для громадськості інформацію щодо досягнення цільових показників з управління відходами. У випадку колективного виконання зобов'язань розширеної відповідальності виробника (для ОКРВВ) також забезпечити оприлюднення інформації про засновників ОКРВВ та її членів, розмір фінансових внесків, сплачених виробниками на одиницю або на тонну продукту, що розміщується на ринку; а також інформацію – процедуру відбору виконавця послуг з управління відходами.

Крім того, закріплено структуру фінансового внеску виробника, який сплачують для виконання зобов'язань з розширеної відповідальності виробника. Такий внесок має охоплювати: витрати на управління відходами; витрати на облік, звітність й аудит; адміністративні витрати; інформаційні витрати.

Держави-члени на підставі встановлених ЄС рекомендацій та вимог розробили й упровадили власні системи реалізації розширеної відповідальності виробника, найоптимальнішою з яких вважають німецьку дуальну систему DSD (Duales System Deutschland GmbH).

Німеччина є однією з країн ЄС, що має найефективнішу систему перероблення, яку забезпечує з-поміж іншого й DSD. Зокрема, вона несе відповідальність за координацію відновлення та збирання відходів упаковки. DSD має 15 000 ліцензованих членів та охоплює відходи побутової упаковки (Xevgenos, Papadaskalopoulou, Panaretou, Moustakas, & Malam, 2015).

Зазначена дуальна система була створена компанією Green Dot 1990 року на додаток до вже наявної муніципальної системи управління відходами, щоб звільнити промисловість і торгівлю від обов'язків збирати й переробляти упаковку відповідно до встановленого законом порядку. Це була перша у світі система, яка переробляє використану торговельну упаковку з 1991 року та використовує її для вилучення сировини для економічного циклу.

DSD фінансують маркетологи упаковки. Кожен роздрібний продавець або виробник, який вводить упаковку в обіг, згідно із законом

зобов'язаний брати участь у подвійній системі за рахунок ліцензійного збору. Залежно від типу й кількості відходів плату за участь розраховують за подвійною системою для клієнта з промисловості й торгівлі. Вибір подвійної системи є обов'язком трейдера. Крім співпраці з подвійною системою, компанії також зобов'язані зареєструватися в Центральному офісі реєстрів упаковки відповідно до Закону про упаковку, який набрав чинності 1 січня 2019 року.

Ефективність німецької системи управління відходами та ресурсами *inter alia* зумовлена високим рівнем екологічної свідомості громадян і традиційним серйозним підходом до проблеми відходів. Наприклад, першу установку для спалювання сміття було встановлено в німецькому місті Гамбург 1895 року.

У Берлінському кварталі Шарлоттенбург 1912 року вперше запроваджено роздільний збір відходів та їх вивезення. У цей період у деяких містах Німеччини було створено спеціальні підприємства для сортування відходів і їх подальшого перероблення. Один з перших сміттесортувальних комплексів було побудовано в Пуххайме, під Мюнхеном ("40 Jahre BDE", 2001).

Для України принцип розширеної відповідальності виробника є новим і на законодавчому рівні поки не закріплений, тому німецький досвід може бути використано для розроблення відповідної системи реалізації цього принципу. Зокрема, слід зауважити, що DSD було створено як додаткову систему управління відходами поряд з муніципальною системою, що ефективно функціонує. На цій підставі можна дійти висновку, що запровадження в Україні системи розширеної відповідальності виробника має бути здійснене з одночасним реформуванням української системи поводження з відходами (модернізація інфраструктури та законодавства). В протилежному випадку цей принцип не зможе бути належно реалізованим, оскільки механізм економіки замкненого циклу не зможе функціонувати в системі лінійної економіки.

Аналіз законопроектної роботи в цьому напрямі засвідчує, що для держави реформування системи управління відходами не є пріоритетним завданням. Так, проект закону про управління відходами № 2207-1 від 16 жовтня 2019 року через чотири місяці після його реєстрації направлено на доопрацювання та підготовку до першого читання, тож невисокою є вірогідність його прийняття цього року.

Зазначений законопроект уперше впроваджує в національне законодавство основоположні принципи та положення європейського законодавства у сфері управління відходами, зокрема запровадження ієрархії управління відходами та розширеної відповідальності виробника, системи довгострокового планування управління

відходами на національному, регіональному й місцевому рівнях ("Proekt Zakonu", 2019). Водночас принцип розширеної відповідальності виробника законопроект пропонує реалізовувати через організацію індивідуальної чи колективної розширеної відповідальності виробників. Однак обов'язок виробника щодо забезпечення послугами з приймання та збирання відходів, що утворилися внаслідок використання продукції на всій території України, пропонують увести в дію через п'ять років після створення відповідної системи розширеної відповідальності виробника. Таким чином, не цілком зрозуміло, як будуть здійснювати збирання та подальше управління відходами протягом цих п'яти років з моменту створення відповідної організації виробників. Крім того, постають питання щодо оброблення, рециклінгу та видалення відходів продукції виробника, а саме як буде це відбуватися і яка інфраструктура буде задіяна, чи належить це до обов'язків виробника. Цей законопроект не передбачає жодного з етапів управління відходами (збирання, транспортування, оброблення, відновлення тощо) як обов'язку виробника або організації, що виконує обов'язки з розширеної відповідальності від імені виробника. Цей проект дублює положення Директиви про відходи (у редакції від 14 червня 2018 року) щодо переліку витрат, які має покривати фінансовий внесок виробників, зокрема витрати на організацію приймання, роздільного збирання, перевезення та оброблення відходів. Отже, із цього проекту закону не можна встановити всі етапи реалізації розширеної відповідальності виробника, а відтермінування введення в дію основного обов'язку виробника ставить під сумнів початок функціонування всієї системи розширеної відповідальності виробника.

На наш погляд, у разі запровадження системи розширеної відповідальності виробника державі не слід одразу перекидати весь тягар щодо її створення на виробників. Необхідно передбачити технічні, адміністративні та податкові заходи підтримання запуску організації розширеної відповідальності виробників. Водночас, з огляду на досвід Німеччини, Українській державі необхідно запровадити нову, ґрунтовану на європейських принципах, систему управління відходами, оскільки навряд чи принцип розширеної відповідальності виробника можливо реалізувати в умовах сьогодення.

Наукова новизна

Наукова новизна дослідження полягає в систематизації поглядів на розширену відповідальність виробника (принцип, стратегія, інструмент чи механізм управління відходами, підхід екологічної політики), розгляді останніх

законодавчих тенденцій щодо реалізації цієї відповідальності в Європейському Союзі, встановленні особливостей створення німецької дуальної системи та оцінюванні перспектив запровадження системи розширеної відповідальності виробника в Україні.

Висновки

На підставі викладеного вище можна дійти таких висновків:

1. Принцип розширеної відповідальності виробника є однією з головних засад системи управління відходами в економіці замкненого циклу, а отже, є ключовим принципом європейської системи управління відходами.

2. Однією з найоптимальніших систем розширеної відповідальності виробника в Європі вважають німецьку дуальну систему, важливою умовою створення якої була наявність ефективної муніципальної системи управління відходами.

3. Діяльність Парламенту щодо запровадження системи розширеної відповідальності

виробника та виконання умов Угоди про асоціацію не є активною, а наявні законодавчі ініціативи засвідчують, що відповідний закон буде прийнято нескоро. Запровадження системи розширеної відповідальності виробника без зміни системи управління відходами в державі загалом не може забезпечити очікуваних наслідків. З аналізу законодавчих ініціатив у цій сфері вбачається, з одного боку, намагання держави перекласти весь тягар щодо створення системи розширеної відповідальності на виробників, а з іншого – у законопроєктах містяться блокувальні норми, які ставлять під сумнів початок функціонування такої системи.

4. З огляду на економічні, технічні, екологічні й інші чинники, під час створення системи розширеної відповідальності виробника державі необхідно взяти участь у цьому процесі через низку технічних, адміністративних і податкових заходів з одночасним запуском системи управління відходами, що ґрунтується на європейських принципах.

REFERENCES

- 40 Jahre BDE (1961-2001). (2001). *Von der Stadthygiene zur Kreislaufwirtschaft eine Zeitreise mit der Entsorgungswirtschaft*. WAS Druck.
- Babak, A.V., & Slabyi, V.H. (2016). Rozshyrena vidpovidalnist vyrobnyka za vidkhody upakovky [Expanded producer responsibility for packaging waste]. *Upakovka, Packaging*, 3, 47-49 [in Ukrainian].
- Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. (2008). *Official Journal of the European Union*.
- Khlabystova, K.V., & Hulak, O.O. (2019). Pryntsypy upravlinnia vidkhodamy ta resursamy u krainakh YeS [Principles of waste and resource management in EU countries]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 5, 46-52. doi: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.05.05> [in Ukrainian].
- Lindhqvist, T. (1992). *Extended Producer Responsibility as a Strategy to Promote Cleaner Products (1-5)*. Lund: Department of Industrial Environmental Economics, Lund University.
- Lindhqvist, T. (2000). *Extended Producer Responsibility in Cleaner Production: Policy Principle to Promote Environmental Improvements of Product Systems*. IIIIEE, Lund University.
- Mwanza, Bupe, & Mbohwa, Charles. (2019). *Strategies for Enhancing Extended Producer Responsibility Enforcement: A Review*. doi: <https://doi.org/10.33796/waberconference2019.66>.
- Mykhailova, Ye.O., Pancheva, H.M., & Reznichenko, H.M. (2019). Efektyvni mekhanizmy povodzhennia z tverdymy pobutovymy vidkhodamy v Ukraini [Effective mechanisms for solid waste management in Ukraine]. *Komunalne hospodarstvo mist, Municipal utilities*, 5(151), 37-44. doi: 10.33042/2522-1809-2019-5-151-37-44 [in Ukrainian].
- Proekt Zakonu Ukrainy "Pro upravlinnia vidkhodamy": vid 16 zhovt. 2019 r. [Draft Law of Ukraine "On Waste Management" from October 16, 2019]. (n.d.). [w1.c1.rada.gov.ua](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67094) Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67094 [in Ukrainian].
- Systema upravlinnia vidkhodamy i rozshyrena vidpovidalnist vyrobnyka [Waste management system and extended producer responsibility]. (2016). *Proekt Twinning, Twinning project*. Retrieved from http://twinningweee.com.ua/sites/default/files/media/systema_upravlinnya_vidhodamy_i_vidpovidalnist_vyrobyka.ppt [in Ukrainian].
- Tarantsova, A. (2018). Rozshyrena vidpovidalnist vyrobnyka - osnova ekonomiky zamknenoho tsykladu [Extended producer responsibility is the basis of a closed-loop economy]. *Ecoforum, Ecoforum*. Lviv. Retrieved from https://eco-forum-lviv.com.ua/wp-content/uploads/2018/10/2_4-Tarantsova.pdf [in Ukrainian].
- Tevkun, T. (2019). Minirevolutsiia v sferi upravlinnia vidkhodamy: vse zarady tsyrkuliarnoi ekonomiky [Mini-revolution in the field of waste management: all for the sake of the circular economy]. Retrieved from https://promusor.com/info/articles/zakonodatelstvo/law_9 [in Ukrainian].
- Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnii storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy chlenamy, z inshoi storony: vid 27 cherv. 2014 r [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their

- member states, on the other side from June 27, 2014]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].
- Ukraina potrapyla v top-10 krain iz naibilishym obsiahom smittia na kozhnogo zhytelia [Ukraine is in the top 10 countries with the largest amount of garbage per citizen]. (2019). *Gordonua*. Retrieved from <https://gordonua.com/ukr/news/society/-ukrajina-potrapila-v-top-10-krajin-z-najbilshim-obsjagom-smittja-na-kozhnogo-meshkantsja-1118854.html> [in Ukrainian].
- Xevgenos, D., Papadaskalopoulou, C., Panaretou, V., Moustakas, K., & Malam, D. (2015). Success Stories for Recycling of MSW at Municipal Level. *Waste Biomass Valor*, 6, 657-684.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 40 ahre BDE (1961–2001). Von der Stadthygiene zur Kreislaufwirtschaft eine Zeitreise mit der Entsorgungswirtschaft. WAS Druck, 2001. 195 s.
- Бабак А. В., Слабий В. Г. Розширена відповідальність виробника за відходи упаковки. *Упаковка*. 2016. № 3. С. 47–49.
- Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. *Official Journal of the European Union*. 2008. L. 312.
- Хлабистова К. В., Гулак О. О. Принципи управління відходами та ресурсами у країнах ЄС. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 5. С. 46–52. doi: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.05.05>.
- Lindhqvist T. Extended Producer Responsibility as a Strategy to Promote Cleaner Products (1–5). Lund : Department of Industrial Environmental Economics, Lund University, 1992.
- Lindhqvist T. Extended Producer Responsibility in Cleaner Production: Policy Principle to Promote Environmental Improvements of Product Systems. IIIIEE, Lund University, 2000.
- Mwanza Bupe, Mbohwa Charles. Strategies for Enhancing Extended Producer Responsibility Enforcement: A Review. 2019. doi: <https://doi.org/10.33796/waberconference2019.66>.
- Михайлова Є. О., Панчева Г. М., Резніченко Г. М. Ефективні механізми поводження з твердими побутовими відходами в Україні. *Комунальне господарство міст*. 2019. Т. 5. № 151. С. 37–44. doi: 10.33042/2522-1809-2019-5-151-37-44.
- Про управління відходами: проект Закону України від 16 жовт. 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67094.
- Система управління відходами і розширена відповідальність виробника. *Проект Twinning*. 2016. URL: http://twinningweee.com.ua/sites/default/files/media/systema_upravlinnya_vidhodamy_i_vidpovidalnist_vyrobnika.ppt.
- Таранцова А. Розширена відповідальність виробника – основа економіки замкнутого циклу. *Екофорум*. Львів. 2018. URL: https://eco-forum-lviv.com.ua/wp-content/uploads/2018/10/2_4-Tarantsova.pdf.
- Тевкун Т. Мініреволюція в сфері управління відходами: все заради циркулярної економіки. 2019. URL: https://promusor.com/info/articles/zakonodatelstvo/law_9.
- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони: міжнар. док. від 27 черв. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_011.
- Україна потрапила в топ-10 країн із найбільшим обсягом сміття на кожного жителя. *Gordonua*. 2019. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/society/-ukrajina-potrapila-v-top-10-krajin-z-najbilshim-obsjagom-smittja-na-kozhnogo-meshkantsja-1118854.html>.
- Xevgenos D., Papadaskalopoulou C., Panaretou V., Moustakas K., Malam D. Success Stories for Recycling of MSW at Municipal Level. *Waste Biomass Valor*. 2015. No. 6. P. 657–684.

Стаття надійшла до редколегії 03.03.2020

Fatkhutdinova O. – Doctor of Philosophy, Ph.D in Law, Professor, Dean of the Faculty of Law of Kyiv University of Tourism, Economics and Law, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8990-0950>;

Khlabytsova K. – Ph.D. in Law, Lecturer of the Department of General Legal Disciplines of the Kyiv University of Tourism, Economics and Law, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6261-6746>

Extended Producer Responsibility as a Basic Principle of a Modern Waste Management System: Prospects of Legal Regulation in Ukraine

The purpose of the article is to consider the extended responsibility of the producer as one of the key principles of the European waste management system, as well as the analysis of the best practices for its implementation in the context of approximation of Ukrainian legislation to relevant EU standards. The objectives of the study are:

1. Establishing the essence of the principle of extended liability of the manufacturer and consideration of forms of such

liability. 2. Acquaintance with the experience of Germany on the implementation of this principle. 3. Analysis of the state of Ukrainian legislation and relevant legislative proposals. The research **methodology** is based on philosophical and general scientific principles of cognition (formal logic, comprehensiveness, objectivity, systematization, etc.), as well as methods of analysis, synthesis, scientific comparison and generalization. The legal bases of the study are provided by EU Directives, national legislation of individual European countries and relevant legislation of Ukraine. The information base of the study consists of statistical, sociological and other information on the specified topic. The **scientific novelty** of the study is to systematize views on extended producer responsibility (principle, strategy, tool or mechanism of waste management, environmental policy approach), consider the latest legislative trends in the implementation of this responsibility in the EU, identify features of the German DSD and assess the prospects in Ukraine. **Conclusions:** principle of extended producer responsibility is one of the main principles of the waste management system in a circular economy, respectively, which is a key principle of the European waste management system. One of the best-extended producer responsibility systems in Europe is the German Dual System (DSD), an important condition for which was the existence of an effective municipal waste management system. Therefore, the introduction of an extended producer responsibility system without changing the entire waste management system in the country cannot lead to the expected consequences. The analysis of legislative initiatives in this area shows, on the one hand, the state's attempt to shift the entire burden of creating a system of extended liability on producers, and on the other – the bills contain blocking rules that call into question the beginning of such a system. Taking into account economic, technical, and environmental and other factors, when creating a system of extended producer responsibility, the state must participate in this process through a series of technical, administrative and tax measures while launching a waste management system based on European principles.

Keywords: waste; principle; extended producer responsibility; DSD; waste management system; recycling.